

УДК 811.161.2'276.6'373.612.2

С. В. Сабліна

ORCID: 0000-0001-7040-6258

АНТРОПОМЕТАФОРА В УКРАЇНСЬКІЙ ЛІНГВІСТИЧНІЙ ТЕРМІНОЛОГІЇ ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

У статті типологізовано й проаналізовано антропоморфну метафору як модель термінотворення в лінгвістичній термінології початку ХХ століття на матеріалі граматик, які урівноважували різні підходи до унауковлення лінгвістичної термінології (праці І. С. Нечуя-Левицького, Є. Тимченка, Івана Огієнка). Встановлено групи лінгвістичних термінів-атропометафор на основі різних аналогій з життєдіяльністю людини. З'ясовано, що необхідність і доцільність значної кількості антропометафор у лінгвістичній термінології граматик початку ХХ століття цілком пояснені прозорістю такого типу утворень, яка відповідає тогочасній настанові на зрозумілість і доступність термінів та їхню народність. А модель антропометафоризації цілком відповідає цим настановам.

Ключові слова: атропометафора, типологія, українські граматики поч. ХХ століття, лінгвістична термінологія

DOI 10.34079/2226-3055-2021-14-25-269-276

Постановка проблеми. Українська лінгвістична термінологія, представлена у давніших і сьогочасних граматиках, неодноразово була об'єктом дослідження (Кочан та Захлюпана, 2009; Медведь, 2003), однак увага до тих чи тих аспектів її функціонування час від часу виникає, що дозволяє предметно говорити про ті проблеми лінгвістики, які пов'язані з її метамовою. Особливо це стосується періоду становлення української лінгвістичної термінології, який припав на II пол. ХІХ – поч. ХХ століття, адже саме тоді й склалися засадничі моделі творення мовознавчих термінів, що унауковлювали українську граматичну думку від початку минулого століття й дотепер. Іван Огієнко в огляді «Історичний словник української граматичної термінології» від 1907 року визнав: «Українська граматична термінологія знаходить ся тепер в останньому періоді свого витвору. І поки вона не стала скамянілою, ми повинні подбати, щоб вона витворилась як можна найкраще, щоб вона придбала собі форми як мога більше народні, як мога більше зрозумілі» (Огієнко, 1908, с. 129).

До того ж проблеми й хвороби будь-якої сучасної української термінології, а лінгвістичної й поготів, убачаємо в чужомовному, здебільшого англо-американському впливі, на чому неодноразово наголошували мовознавці (Селегій, 2008; Вакуленко, 2015). Тому, гадаємо, не зайвим буде розглянути ті фрагменти «науково-мовної картину світу <...> які породжуються оригінальною творчістю в галузі термінології. У недалекому майбутньому це поняття, слід гадати, стане перспективним напрямом лінгвістичних досліджень» (Селегій, 2008, с. 60). У зв'язку з цим можемо припустити, що лінгвістичні терміни, питомі з походження й утворені на основі метафоризації, склали й можуть скласти альтернативу іншомовним термінологічним впливам.

З огляду на викладене, **актуальність** дослідження пов'язана з давньою, але актуальною в усі періоди розвитку української наукової мови моделлю

термінотворення на основі метафоризації, що співвідноситься з сучасною тенденцією дослідження мовних фактів із позицій антропоцентризму (Кравченко, 2020).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема метафоричної моделі термінотворення в різних терміносистемах була й залишається актуальною в лінгвістичних дослідженнях на матеріалі різних мов (Вакуленко, 2015; Єщенко 2010; Колеснікова, 2019; Селіванова, 2013). Навіть побіжний огляд цих та інших наукових джерел засвідчує, що вже маємо прийнятні пояснення аналізованої моделі термінотворення й докладний опис семантико-стилістичних типів метафор загалом: «У науковому вивченні метафори акцентовано увагу на семантико-стилістичних типах метафор та запропоновано таку типологію: за морфологічним виявом головного компонента метафори (іменникові, прикметникові, дієслівні); за структурою (прості, складні); за функцією (порівняння, протиставлення, загадка, номінація, базисна метафора, приписування властивостей, відкриття); за належністю до систем мови і мовлення (узуальні, авторські); за семантикою (антропометафори, зоометафори, ботанометафори, метафори-опредметнення ознак, метафори-синестезії); за належністю головного компонента метафори до певної лексико-тематичної групи» (Колеснікова, 2019, с. 146), серед яких антропоморфна метафора в мові взагалі (Єщенко 2010), і в термінології зокрема – актуальна проблема для лінгвістичного дослідження.

До того ж активне вивчення когнітивної метафори, яке триває останніми роками, дозволяє доволі точно описати механізми наукової когніції, реалізовані в метафорі, адже «антропоцентричність виявляється в тому, що вибір будь-якої основи для метафори пов'язується зі здатністю людини вимірювати все нове за образом та подібністю до себе або за об'єктами, з якими людина має справу в практичній дійсності» (Колеснікова 2019, с. 147). Тому, гадаємо, фіксація й опис спроб українських лінгвістів надати максимальної пояснювальної сили термінам, утвореним метафоризацією в різних терміносистемах, дозволить оцінити цю модель термінотворення як «найбільш креативний засіб збагачення мови, прояв мовної економії, семіотичної закономірності, що виявляється у використанні знаків однієї концептуальної сфери для позначення іншої» (Селіванова, 2010, с. 388).

Мета дослідження – типологізування й аналіз антропоморфної метафори як моделі термінотворення в лінгвістичній термінології початку ХХ століття. Завданнями цього дослідження були такі: з'ясувати підстави метафоричного перенесення в лінгвістичній терміносистемі початку ХХ століття; типологізувати антропоморфну метафоричну номінацію в обраній для аналізу терміносистемі.

Матеріалом дослідження слугували ті українські граматики поч. ХХ століття, у яких урівноважено різні підходи до унауковлення лінгвістичної термінології. А такі підходи здебільшого поєднували врахування вже відомих термінів, апробованих галицькими (І. Верхратським, Ф. Гартнером, С. Смаль-Стоцьким та Г. Шашкевичем,) й російськими граматистами, та помірні чи й крайні вияви пуризму в термінології мовознавства початку ХХ століття. З огляду на це аналізувалися граматики І. С. Нечуя-Левицького, Є. Тимченка, граматика й інші лінгвістичні праці Івана Огієнка.

Виклад основного матеріалу. Мусимо визнати, що в проаналізованих граматичних автодидактах поч. ХХ століття з усіх моделей термінотворення антропоморфна метафора не є найбільш продуктивною моделлю. І це логічно, адже «Щодо впливів, то можна намітити такі 4 пороги в розвитку нашої термінології: 1) вплив славянський, 2) вплив російський, 3) польський, 4) вплив живої народної мови (Огієнко, 1908, с. 125). Саме вплив живої народної мови здебільшого й пояснює уживання антропоморфної метафори в лінгвістичній термінології, а якщо зважати

на зазначену багатоджерельність та міцну традицію наслідувати вже закріплені чужомовні терміни в граматиці XVII-XIX століть, то помірна насиченість лінгвістичних праць аналізованого періоду антропометафорами доводить той факт, що «українська термінологія, як ми бачили, довго складала ся, довго витворювала ся і йшла навпомацки, поки не натрапила певний шлях – шлях народности» (Огієнко, 1908, с. 124–125).

Модель творення лінгвістичної термінології на основі метафоризації, й зокрема антропометафоризації, а не запозичення термінів, мало на меті надати лінгвістичним термінам пояснювальної сили, реалізованій у семантичній прозорості того чи того спеціального слова. Доказом може слугувати хоча б цей фрагмент із граматики І. С. Нечуя-Левицького: *Ця усякова зміна зветься **спряжінням** дієслів і буває в мові тоді, як ймення предметів злучаються з дієсловами, цеб-то спрягаються до купи так, як от, приміром, супряжичі хазяїни спрягаються волами або кіньми для оранки плугом, в кого нема двох пар худоби, або часом спрягаються до купи воли налігачами за роги, щоб у дорозі не розбіглись* (Нечуй-Левицький, 1913, с. 68).

Серед значної кількості дефініцій антропометафори, запропонованих лінгвістами, актуальним для нашого дослідження було те, що «Антропометафора – кінцевий продукт “антропометафоризації” (“оживлення” предметів, понять і явищ, семема яких збагачується семою “людинототожність”)» (Єщенко, 2010, с. 227). Тому типологізувати термінологічні лінгвістичні антропометафори, виходячи з матеріалу, можна за кількома параметрами, серед яких найбільш відповідними й видаються ті, що передбачають об’єднання сигніфіката й денотата загальною семою «людинототожність» (Єщенко, 2010). У зв’язку з цим виділяємо кілька груп лінгвістичних термінів-антропометафор на основі різних аналогій з життєдіяльністю людини чи її продуктами.

1. Кількісно найбільш представлена група антропометафор в лінгвістичній термінології початку ХХ століття та, яка співвідноситься з процесами й продуктами інтелектуальної й фізично-ідентифікувальної діяльності людини: *Таких степенів порівняння три: звичайна або проста, **порівняльна** й надмірна* (Нечуй-Левицький, 1913, с. 38); *Як і ймення предметні, ймення прикметні таксамо бувають **поменчені, побільшені, ласкавні** й навіть **нехтувальні*** (Нечуй-Левицький, 1913, с. 39); *Залогів п’ять: **діяльний, страждальний, середній, обопільний, загальний і вертальний*** (Нечуй-Левицький, 1913, с. 63); *Ниньки багато суфіксів утратило свою словотворчу силу* (Тимченко, 1907, с. 37); *Чужоземні слова **неживітні*** (Тимченко, 1907, с. 96); *Акузатив йменнів живітних подібний до тенітиву і кінчає ся на –а, а **неживотних** подібний почасти до номінативу, почасти до тенітиву* (Тимченко, 1907, с. 96); *(Союзи) **Зв’язувальні** (або **злучувальні**)* (Нечуй-Левицький, 1913, с. 120); *Речення **сукупні*** (Нечуй-Левицький, 1914, с. 5); *Спряжіння **спомагального** дієслова **буть** (бути)* (Нечуй-Левицький, 1913, с. 69).

Подібні антропометафори утворені на основі аналогії між якостями людини й лінгвістичними фактами. Здебільшого це прикметникового типу метафори: *Окрім видів та залогів дієслови ще мають способи діяння: **часовий, загадувальний, умовний, необзначений*** (Нечуй-Левицький, 1913, с. 65); *Зразці першого й другого спряжіння дієслів **діяльного** залога* (Нечуй-Левицький, 1913, с. 70); ***Викрикувальний** знак* (Нечуй-Левицький, 1913, с. 127). Хоча нерідко натрапляємо й на іменникові антропометафори в межах виділеної групи: *Предлоги **вживаються, щоб ясніше й докладніше показати прямування діяння діяльника на околиці або суміжні предмети*** (Нечуй-Левицький, 1913, с. 107); *А предлоги – це тільки **орудники** правування, як от, приміром, **батіг та віжки** бувають орудниками, через котрі **погонич** правує кіньми* (Нечуй-Левицький, 1913, с. 110); ***Викрик. Викриком** зветься незмінна частка мови...* (Нечуй-Левицький, 1913,

с. 123); *В реченнях викрики, що стоять с початку мислі, одділяються запятою, або після їх ставляють знак **викрику (!)*** (Нечуй-Левицький, 1913, с. 128); *Словозбудування* (Нечуй-Левицький, 1913, с. 129). Із тих граматик, які було піддано аналізу, найбільше такого типу антропометафор у граматиці І. С. Нечуя-Левицького.

Дослідниця Т. Єщенко кваліфікує подібні випадки метафоризації як «Антропометафори, ключовими словами яких є конкретизатори індивідуальних властивостей людської особистості» (Єщенко, 2010, с. 227), що дещо розмито ідентифікує цю групу антропометафор, до складу якої входять, за нашими спостереженнями, надто різноаспектні еталонні й стереотипні уявлення про людину, які покладені в основу метафоризації: *Ймення розумове* (тобто абстрактне) (Нечуй-Левицький, 1913, с. 134); *Обертальні й кликальні слова* (Нечуй-Левицький, 1914, с. 18); *Усі прості речення бувають оповідальні, зрікальні, питальні й кликальні або обертальні* (Нечуй-Левицький, 1914, с. 25); *Як трапляється двоє реченнів, і друге речення покузує причину, доказування, вияснення, товмачення або наслідки <...> то ставиться двоєточка* (Нечуй-Левицький, 1914, с. 31); *Додавальні доповнювальні чи додаткові речення* (Нечуй-Левицький, 1914, с. 25); *Деякі одлички й вилучки в 1 й 2 спряжінні дієсловів* (Нечуй-Левицький, 1913, с. 75); *Така сама уставка і в дієсловах плювать, клювать, осміювать; в теперішньому часі букви –ва викидаються* (Нечуй-Левицький, 1913, с. 84); *Перші предмети зуться животні (живі), а другі неживотні (неживі)* (Нечуй-Левицький, 1913, с. 11); *Вони мають залоги: діяльний, середній і страждальний* (Нечуй-Левицький, 1913, с. 67).

2. У лінгвістичних працях аналізованого періоду варті уваги не тільки терміни, утворені метафоризацією від антропоморфних найменувань, а й загальноновживана антропоморфна лексика, активно вживана в аналізованих лінгвістично-дидактичних працях. У таких контекстах окремо виділено антропометафори в лінгвістичній термінології початку ХХ століття, ключовими словами яких постають слова на позначення динамічної сфери життєдіяльності людини (Єщенко 2010, с. 227): *В инчих надіжах особного займенника він приставки нетреба **приставлять*** (Нечуй-Левицький, 1913, с. 55); *Деякі дієслова **одхиляються** од загальних правил у спряжінні, або й спрягаються ніби на особливий самохотній (произвольний), самовольний спосіб* (Нечуй-Левицький, 1913, с. 82); *Часточним падежем **правують** предлоги с, з, пів, спів, без...* (Нечуй-Левицький, 1913, с. 108); *В словах префіксованих наголос **відступає** на оден склад далі* (Тимченко, 1907, с. 39); *Від часівників, рідко від речівників, творить назви осіб м.р, що **показують** на звичку до чинності ...* (Тимченко, 1907, с. 40); *Префіксовані (часівники) **затримують** наголос первісного слова* (Тимченко, 1907, с. 66); *Подвоїння префіксу **зміцнює** чинність* (Тимченко, 1907, с. 80); *Наголос несталий, в обох числах на пні, але <...> **переступає** на другий склад* (Тимченко, 1907, с. 103).

3. Уживання й утворення лінгвістичних термінів на основі соматизмів також зафіксований тип перенесення, унаслідок чого утворилися такі антропометафори: *Загалом букви діляться на губні, котрі вимовляються губами: б п в м ф. **Зубні**: д, з, с, т, ц. **Піднебінні**: ж, ч, ш, щ. **Язичні**: л, р, н. Гортанно-піднебінні, що вимовляються гортанню й глибокою часткою піднебіння: г, к, х. Гортанна: г, котра вимовляється горлом, гортанню, верхнім краєчком горла* (Нечуй-Левицький, 1913, с. 7); *Здебільшого ця міна повстала за часи прадавні залежно від варунків і причин, що різними добами впливали на **життя язикове*** (Тимченко, 1907, с. 20). *Бо це значення й **тяма** реченнів буває неоднакова* (Нечуй-Левицький, 1913, с. 120); *Звук – вражіння слуху, літера – вражіння зору* (Тимченко, 1907, с. 5); *Пень слова часом теж можна розкласти на **сустави**, що зуть ся морфемами* (Тимченко, 1907, с. 14); *Шелестівки м, н, нь*

звуться ще **носовими** через участь носової ями при її вимовлянні (Тимченко, 1907, с. 14); *Дифтонги бувають голосові*, що з двох голосівок (Тимченко, 1907, с. 19). Утім незначна кількість прикладів за такою семантичною моделлю перенесення дещо дивує, якщо зважати на вже вказаний факт пошуку українськими граматастами початку ХХ століття такого типу антропоморфних метафор, які б мали максимальну пояснювальну силу.

4. Як показав аналіз, у лінгвістичній термінології початку ХХ століття репрезентація уявлень про мову відбувалася за допомогою метафоризації тих первинних назв, які стосувалися соціального фрагмента поняттєвої сфери «Людина». Зокрема ідентифікація людини за статтю чи спорідненістю були порівняно частими підставами метафоризації в тогочасній лінгвістичній термінології: *Ймення предметні мають три роди: мужеський (чоловічий), жіночий і середній* (Нечуй-Левицький, 1913, с. 13); *Єсть гурт слів, котрі замість звичайного закінчення в часточному падіжі на а, я мають закінчення на у, ю* (Нечуй-Левицький, 1913, с. 18); *Ймення прикметні діляться на змінливі й незмінливі; змінливі діляться на стосункові ймення прикметні й родові* (Нечуй-Левицький, 1913, с. 36); *Особні (займенники), котрі вживаються замість ймення своєї особи, або назвища <...> Присвоювальні, котрі ми вживаємо замість назвища того предмета, котрого ми присвоюємо собі <...> Стосункові, котрі зовсім схожі на питальні, але не означають питання, а тільки показують, як одні предмети стосуються до інших* (Нечуй-Левицький, 1913, с. 53); *Дієслова змінюються по особостях, числах, часах, видах і залогах* (Нечуй-Левицький, 1913, с. 61); *Безособні дієслова мають тільки третю особість в подинчій числі теперішнього, минушого й майбутнього часу* (Нечуй-Левицький, 1913, с. 97); *По характеру пня тепер. часу всі укр. часівники можна поділити на чотири кон'ютації, що <...> теж поділяються на громади* (Нечуй-Левицький, 1913, с. 130).

5. Гадаємо, доцільно виділити невелику групу антропометафор у лінгвістичній термінології початку ХХ століття, які походять із людських самоозначень: *Те назвище, котре дають люде тільки якомусь одному предметові <...>, щоб краще одрізнять його од інших таких самих предметів, – зветься йменням* єдинчим або єдиничнім (Нечуй-Левицький, 1913, с. 12); *Як одкинуть од цих закінчень решту слова, то уся решта складів у дієсловах зветься основою дієсловів, і та буква, що стоїть перед закінченням –ть, ти, зветься дієсловною прикметою* (Нечуй-Левицький, 1913, с. 75); *Вони не назначають якого-небудь назвища предметів або назвища якого-небудь діяння усякових предметів* (Нечуй-Левицький, 1913, с. 100).

Виявлені семантичні типи антропометафор дозволяли максимізувати пояснювальну силу лінгвістичних термінів у граматиках початку ХХ століття і сприяли термінологічному ствердженню української мови в цілому.

Висновки. Отже, необхідність і доцільність значної кількості антропометафор у лінгвістичній термінології граматик початку ХХ століття цілком пояснена прозорістю такого типу утворень, яка відповідала тогочасній настанові на зрозумілість і доступність термінів та їхню народність. А модель антропометафоризації цілком відповідала цим настановам. **Перспективи** подальших досліджень вбачаємо в ідентифікації та деталізації інших моделей термінотворення у лінгвістичній літературі I половини ХХ століття, що сприятиме повноті опису становлення наукового стилю нової української літературної мови.

Бібліографічний список

Вакуленко, М. О., 2015. *Українська термінологія: комплексний лінгвістичний аналіз*. Івано-Франківськ : Фоліант.

- Єщенко, Т. А., 2010. Семантико-стилістичні типи метафор : теоретичний аспект. *Донецький вісник Наукового товариства ім. Шевченка*, 28, с. 224–240.
- Колесникова, Л. Л., 2019. Теоретичні аспекти дослідження метафори. *Лінгвістика*, 2 (41), с. 138–149. DOI : 10.12958/2227-2631-2019-2-41-138-149
- Кочан, І. та Захлюпана, Н., 2009. *Українські лінгводидакти крізь призму часу*. Львів : ПАІС.
- Кравченко, Я. П., 2020. Концептуальна метафора гри у повісті П. Хандке «Страх воротаря перед одинадцятиметровим». *Вісник Маріупольського державного університету. Сер. : Філологія*, 23, с. 57–63. DOI : 10.34079/2226-3055-2020-13-23-57-63
- Медведь, О. В., 2003. До проблеми виявлення складу окремої термінології (на прикладі української граматичної термінології). *Українська термінологія і сучасність*, 5, с. 237–241.
- Нечуй-Левицький, І. С., 1913. *Граматика українського язика*. Київ : Друкарня Другої артілі, Ч. 1.
- Нечуй-Левицький, І. С., 1914. *Граматика українського язика*. Київ : Друкарня І. І. Чоколова, Ч. 2.
- Огієнко, І. І., 1908. Історія української граматичної термінології з передмовою про історію розвитку її. *Записки Українського Наукового Товариства в Києві*, Кн. I, с. 94–129.
- Селегій, П. О., 2008. Пуризм у термінології: український досвід на європейському тлі. *Мовознавство*, 1, с. 49–66.
- Селіванова, О. О., 2010. *Лінгвістична енциклопедія*. Полтава : Довкілля-К.
- Селіванова, О. О., 2013. Когнітивне підґрунтя метафоризації російської лінгвістичної термінології. *Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия : Филология. Социальные коммуникации*, 26 (65) (1), с. 286–292.
- Тимченко, Є. К., 1907. *Українська граматика*. Київ : Друкарня Т-ва Н. А. Гирич. Часть I.

References

- Kochan, I. and Zakhliupana, N., 2009. *Ukrainiski linhvodydakty kriz pryzmu chasu [Ukrainian language didactics through the prism of time]*. Lviv : PAIS. (in Ukrainian).
- Kolesnykova, L. L., 2019. Teoretychni aspekty doslidzhennia metafory [Theoretical Aspects of Metaphor Research]. *Linguistics*, 2 (41), pp. 138–149. DOI : 10.12958/2227-2631-2019-2-41-138-149 (in Ukrainian).
- Kravchenko, Ya. P., 2020. Kontseptualna metafora hry u povisti P. Khandke «Strakh vorotaria pered odyndatsiatymetrovym» [The conceptual metaphor of play in P. Handke's short novel «The Goalie's Anxiety at the Penalty Kick»]. *Visnik Mariupol's'kogo derzhavnogo universitetu. Seria : Filologia*, 23, pp. 57–63. DOI : 10.34079/2226-3055-2020-13-23-57-63 (in Ukrainian).
- Medved, O. V., 2003. Do problemy vyivlennia skladu okremoi terminolohii (na prykladi ukrainskoi hramatychnoi terminolohii) [To the problem of identifying the composition of a separate terminology (on the example of Ukrainian grammatical terminology)]. *Ukrainian terminology and modernity*, 5, pp. 237–241. (in Ukrainian).
- Nechui-Levytskyi, I. S., 1913. *Hramatyka ukrainskoho yazyka [Grammar of the Ukrainian Language]*. Kyiv : Drukarnia Druhoi artili, part 1. (in Ukrainian).
- Nechui-Levytskyi, I. S., 1914. *Hramatyka ukrainskoho yazyka [Grammar of the Ukrainian Language]*. Kyiv : Drukarnia I. I. Chokolova, part 2. (in Ukrainian).

- Ohienko, I. I., 1908. Istoriiia ukrainskoi hramatychnoi terminologii z peredmovoio pro istoriiu rozvytku yii [History of Ukrainian grammatical terminology with a preface about the history of its development]. *Notes of the Ukrainian Scientific Society in Kyiv*, 1, pp. 94–129. (in Ukrainian).
- Selivanova, O. O., 2010. *Linguistic encyclopedia*. Poltava : Dovkillia-K. (in Ukrainian).
- Selivanova, O. O., 2013. Kohnityvne pidgruntia metaforyzatsii rosiiskoi linhvistychnoi terminolohii [A cognitive base of metaphorization of Russian linguistic terminology]. *Scientific Notes of Taurida V. I. Vernadsky National University. Series : Philology. Social communications*, 26 (65) (1), pp. 286–292. (in Ukrainian).
- Selihey, P. O., 2008. Puryzm u terminolohii: ukrainskyi dosvid na yevropeiskomu tli [Purism in terminology: Ukrainian experience against a european background]. *Movoznavstvo*, 1, pp. 49–66. (in Ukrainian).
- Tymchenko, Ye. K., 1907. *Ukrainska hramatyka [Ukrainian grammar]*. Kyiv : Drukarnia T-va N. A. Hyrych, part I. (in Ukrainian).
- Vakulenko, M. O., 2015. *Ukrainska terminolohiia : kompleksnyi linhvistychnyi analiz [Ukrainian Terminology : Complex Linguistic Analysis]*. Ivano-Frankivsk : Foliant. (in Ukrainian).
- Yeshchenko, T. A., 2010. Semantyko-stylistychni typy metafor : teoretychnyi aspekt [Semantic and stylistic types of metaphors : theoretical aspect]. *Donetsk Bulletin of the Scientific Society. Shevchenko*, 28. pp. 224 – 240. (in Ukrainian).
- Стаття надійшла до редакції 27.10.2021.

S. Sablina

ANTHROPOMETAFOR IN UKRAINIAN LINGUISTIC TERMINOLOGY OF THE BEGINNING OF THE XX CENTURY

The research is connected with the ancient, yet relevant in all periods of the development of the Ukrainian scientific language model of term formation based on metaphorization, which correlates with the modern tendency of research of linguistic facts from the standpoint of anthropocentrism.

The article typologizes and analyzes the anthropomorphic metaphor as a model of term formation in the linguistic terminology of the early twentieth century on the material of grammars, which balanced different approaches to making the linguistic terminology sound more scientific (works of I. S. Nechuy-Levytsky, E. Tymchenko, Ivan Ogienko). Groups of linguistic terms-atropometaphores based on various analogies with human life are established.

In the analyzed grammars of the early twentieth century, of all the models of term formation, the anthropomorphic metaphor is not the most productive model. This is explained by the fact that the formed Ukrainian linguistic terminology of this period was primarily influenced by the tradition of using terms in older Galician grammars, for example, one of the nineteenth century, foreign terminological influences from Latin, Polish and Russian. Meanwhile, the formation of often authorial linguistic terms on the basis of metaphorization reflects the influence of the living vernacular in the linguistic terminology of the twentieth century, which corresponds to the strong purist tendency in the creation of Ukrainian terminology.

Quantitatively, the most represented group of anthropometaphors in the linguistic terminology of the early twentieth century is the one that correlates with the processes and results of intellectual and physical-identifying human activity. The group that appears to be less represented is anthropometaphors, the keywords of which are words to denote

the dynamic sphere of human life, formed on the basis of somatisms, metaphorization of the social fragment of the conceptual sphere "human" (by sex or kinship), anthropometaphors that are derived from human self-determination concepts.

The model of creating linguistic terminology based on metaphorization, and in particular anthropometaphorization, rather than borrowing of terms, aimed to give linguistic terms explanatory power, realized in the semantic transparency of a particular special word. It was discovered that the necessity and expediency of a significant number of anthropometaphors in the linguistic terminology of grammars of the early twentieth century is fully explained by the transparency of this type of formations, which corresponded to the guidelines on intelligibility and accessibility of terms and their nationality of that time. That is the reason why the model of anthroponymic metaphorization fully complied with these guidelines.

Key words: *atropomethaphor, typology, Ukrainian grammars of the beginning of the twentieth century, linguistic terminology.*